

Rapport 2007:1 R

Icke godkänd i gymnasieskolan – godkänd i högskolan?

Allan Svensson och Åsa Berndtsson

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Icke godkänd i gymnasieskolan – godkänd i högskolan?

Utgiven av Högskoleverket 2007

Högskoleverkets rapportserie 2007:1 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: **Allan Svensson** och **Åsa Berndtsson**

Kontaktperson på Högskoleverket: utredningsavdelningen, **Per Gunnar Rosengren**

Tryck: Högskoleverkets kontorsservice, Stockholm, januari 2007

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Förord	5
Icke godkänd i gymnasieskolan – godkänd i högskolan?	7
Inledning	7
Undersökningsresultat	9
Sammanfattande diskussion	21
Avslutande kommentarer	25
Not	26
Bilaga I	27
Bilaga II	28
Referenser	30

Förord

Under 2006 har Högskoleverket arbetat med att revidera föreskriften om särskild behörighet enligt verkets bemyndigande. Arbetet har haft flera olika utgångspunkter: t.ex. gymnasieskolans utformning, högskolornas förkunskapskrav för olika utbildningar, Högskoleverkets utvärderingar och den grundläggande behörigheten. Den senare har fastställts av riksdagen och lyder, enligt nu gällande högskoleförordning, att den som har slutbetyg från ett nationellt eller specialutformat program i gymnasieskolan och har lägst betyget godkänt på kurser som omfattar minst 90 procent av de gymnasiepoäng som krävs för ett fullständigt program¹ också har grundläggande behörighet.

Den grundläggande behörighetens utformning har försvårat Högskoleverkets arbete med att föreskriva om särskild behörighet eftersom verket anser att de särskilda behörigheterna måste bygga vidare på den grundläggande behörigheten på så sätt att de särskilda behörigheterna inte automatiskt kan innehålla krav som går utöver den grundläggande behörigheten. Högskoleverket har funnit att man inte kan besluta att svenska och engelska ska utgöra särskild behörighet för alla högskoleutbildningar eftersom det skulle innebära att verkets föreskrift går längre än riksdagsbeslutet. Svenska och engelska ingår inte i den grundläggande behörigheten, men nästan samtliga utbildningar i Sverige har goda argument för att dessa kurser ska utgöra förkunskapskrav. Majoriteten av högskoleutbildningen i Sverige bedrivs på svenska och en stor del av kurslitteraturen är på engelska. För flera andra sökandegrupper, t.ex. sökande med utländska betyg, s.k. 25:4:01, krävs minst godkänt i dessa ämnen.

Den särskilda behörigheten ska ge helt nödvändiga kunskaper för att studenten ska kunna tillgodogöra sig utbildningen, enligt högskoleförordningen. Det är svårt att inse hur detta ska kunna lyckas utan godkända betyg i svenska och engelska, och det är därför angeläget för Högskoleverket att få information som visar hur det går för sökande med grundläggande behörighet men som saknar godkänt betyg i svenska eller engelska.

Högskoleverket har tagit kontakt med Göteborgs universitet där en forskargrupp har tillgång till en stor databas, den s.k. GOLD-databasen. Gruppen har intresserat sig för frågan och tagit upp den i sin forskning. Professor Allan Svensson och fil. kand. Åsa Berndtsson, bägge vid Göteborgs universitet, har utarbetat denna rapport. De har även undersökt prestationerna för sökande utan godkänt betyg i matematik A. Författarna svarar för innehållet i denna rapport.

Deras resultat visar att sökande med grundläggande behörighet men utan godkända betyg i svenska B eller engelska A är långt färre än vad man hade

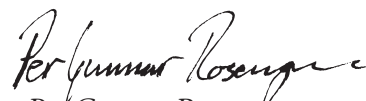
1. Observera att det som avses här är punkten 1 i 7 kap. 4 § högskoleförordningen (SFS 2002:761). Ytterligare definitioner av grundläggande behörighet finns i samma bestämmelse för gymnasial vuxenutbildning, utländsk gymnasieutbildning m.m.

förväntat sig – det rör sig om enstaka individer. Samtidigt är skälet till att de är så få att en stor del av denna kategori avstår från att söka till högskolan.

Svensson och Berndtsson visar att de som antas utan godkänt i svenska B och engelska A i genomsnitt presterar sämre än övriga sökande som har godkänt i dessa kurser. Detta beror förmodligen även på att de i övrigt har låga betyg från gymnasieskolan. Matematikbetyget har även en tydlig inverkan på studieframgången i högskolan.

I höstens budgetproposition aviserade regeringen en revidering av den grundläggande behörigheten så att engelska, svenska och matematik ska krävas för grundläggande behörighet. Denna rapport visar att det finns goda skäl för denna förändring.

Sigbrit Franke
Universitetskansler

Per Gunnar Rosengren
Utredare

Icke godkänd i gymnasieskolan – godkänd i högskolan?

Inledning

År 1994 infördes en ny läroplan för gymnasieskolan (Lpf 94). Denna innebar bl.a. att uppdelningen i linjer av olika längd ersattes av program som alla var treåriga. Vidare byttes de relativa betygen mot målrelaterade. De tidigare sifferbetygen 1 till 5 ersattes med de fyra stegen *Icke godkänd (IG)*, *Godkänd (G)*, *Väl godkänd (VG)* samt *Mycket väl godkänd (MVG)*.

För att få grundläggande behörighet för högre studier skall de som genomgått den nya gymnasieskolan ha godkända slutbetyg på minst 90 procent av alla kurser som ingår i utbildningen. Denna bestämmelse innebär att man i vissa fall kan få påbörja högskolestudier, trots att man inte har godkänt i samtliga kärnämnen. Man kan sålunda bli behörig utan att ha godkänt i kurserna svenska B, engelska A eller matematik A. (Vad som krävs för att få godkänt i dessa kurser finns specificerat i Lpf 94, sid. 36–40.)

Beslutet att få studera vid universitet och högskolor utan att ha godkända betyg i alla kärnämnen har varit mycket kontroversiellt och bl.a. lett till en livlig debatt i massmedierna, där man har frågat sig hur studerande som saknar grundläggande förkunskaper i exempelvis svenska skall kunna klara av högre studier.

Högskoleverket har också ansett det vara av synnerlig vikt att undersöka i vilken omfattning personer utan godkända gymnasiebetyg i svenska eller engelska har påbörjat högskolestudier, och hur de lyckats med dessa studier.

För att genomföra en sådan undersökning togs kontakt med Göteborgs universitet, där det vid institutionen för pedagogik och didaktik pågår ett forskningsprojekt: *Betyg och betygsättning: funktioner och effekter (GRAM)*. Ett av syftena med detta projekt är att studera betygens prognosförmåga med avseende på olika inriktningar inom högskolan. Genom en utvidgning av projektet blev det möjligt att belysa den aktuella frågeställningen.

Undersökningens uppläggning och syfte

I första hand har intresset varit fokuserat på de elever som inte är godkända i svenska respektive engelska. Eftersom goda kunskaper i matematik också kan vara en viktig förutsättning för framgångsrika högskolestudier, kommer vi i denna undersökning även att inkludera dem som inte nått upp till godkända gymnasiekunskaper i A-kursen i matematik.

Undersökningsmaterialet är hämtat från Gothenburg Educational Longitudinal Database (GOLD). I denna databas ingår samtliga personer födda mellan åren 1972 och 1987 och som befann sig i Sverige vid 16 års ålder. I denna studie är dock inte alla som ingår i databasen medtagna, utan endast de som

är födda från och med 1978 till och med 1984. Skälen härtill är att den stora majoriteten av dem som är födda 1977 eller tidigare inte genomgått den reformerade gymnasieskolan och att det är ytterst få av dem som är födda 1985 eller senare som påbörjat högskolestudier läsåret 2003/2004, det senaste läsår som det i databasen finns högskoleuppgifter för.

I undersökningen ingår således samtliga svenskar födda mellan 1978 och 1984, vilka har påbörjat högre studier från och med läsåret 1997/98 till och med läsåret 2003/2004.

Undersökningens syfte är att besvara följande frågor:

- Hur många elever har påbörjat högskolestudier utan att ha godkända betyg i svenska, engelska respektive matematik?
- Vilken bakgrund har dessa elever?
- Vilka program har de följt i gymnasieskolan och hur har de lyckats i övriga ämnen?
- Hur har de klarat sig i högskolan?
- Vilken typ av högskolestudier har de oftast valt?

Mer specificerat gäller det de elever som har betyget *Icke godkänd i svenska B, engelska A* eller *matematik A*. Eftersom en mindre andel av gymnasisterna – oftast de med utländsk bakgrund – läst *svenska 2*, kommer vi också att granska dem som inte nått upp till betyget godkänd i denna kurs.

Vid genomgången av materialet framkom det att vissa elever inte fått något betyg – vare sig godkänt eller icke godkänt – i någon av de aktuella kurserna. Vi kommer därför att undersöka även dessa elever.

För att se efter i vilken utsträckning som högskolestudierna varit framgångsrika har vi granskat prestationerna under de studerandes första läsår. Närmare bestämt innebär detta att vi tagit reda på hur många poäng som klarats av under den första höst- och vårterminen vid högskolan.

Deltagarna i undersökningen kommer att indelas efter kön, socialgrupp, migrationsbakgrund samt gymnasial utbildning.

För att indela individerna efter social bakgrund har följande gruppering gjorts:

- högre tjänstemän och företagare med akademisk utbildning
- övriga tjänstemän och företagare
- arbetare.

Den baserar sig på SCB:s socioekonomiska indelning, den s.k. SEI-koden. Vid kategoriseringen av de studerande har man utgått från den förälder som har den högsta socialgruppstillhörigheten. 19 procent av undersökningsdeltagarna tillhör grupp I, 44 procent grupp II och 30 procent grupp III. För 7 procent har ingen socialgruppsindelning kunnat göras på grund av att det helt saknas yrkesuppgifter om föräldrarna.

Migrationsbakgrunden har bestämts enligt följande:

Svensk bakgrund: Personer födda i Sverige med minst en inrikes född förälder. Hit har även förts dem som adopterats av svenska föräldrar.

Utländsk bakgrund: Personer som är födda i utlandet med minst en förälder född utomlands samt personer som är födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar.

Enligt denna definition har 87 procent svensk och 13 procent utländsk bakgrund.

Den gymnasiala utbildningen har sammanförts till tre kategorier:

- A. naturvetenskapligt program
- B. samhällsvetenskapligt program
- C. övriga program.

17 procent tillhör kategori A, 22 procent kategori B och 36 procent kategori C. 25 procent har inte förts till någon kategori på grund av att de inte avslutat någon gymnasieutbildning.

Undersökningsresultat

Det totala undersökningsmaterialet

I tabell 1 redovisas det totala antalet personer inom var och en av de sju årskullar som ingår i undersökningen. Som man kan se ligger storleken runt 100 000 i varje. Av tabellen framgår vidare hur stor andel från varje årskull som avslutat gymnasieskolan, närmare bestämt den andel som fått ett slutbetyg. För den äldsta årskullen uppgår andelen till 78 procent, men sjunker sedan kontinuerligt för stanna vid 72 procent för den yngsta. Orsaken till de fallande frekvenserna är bl.a. att de äldre haft längre tid på sig att slutföra sina studier och att studieavbrotten ökat markant bland dem som tillhör de yngre årskullarna (Svensson & Reuterberg, 2002).

Tabell 1 upplyser också om hur stor andel inom varje årskull som sökt till högskolan i relation till antalet som slutfört gymnasiestudierna. Denna andel ligger runt 40 procent för dem som är födda mellan 1978 och 1981, men lägre för dem födda 1982 till 1984. För den yngsta årskullen är andelen så låg som 13 procent. Skälet härtill är att det i våra register endast finns uppgifter om högskolestudier fram till och med läsåret 2003/2004, vilket innebär att vi endast kan inkludera dem födda 1984 som påbörjat sina studier vid 19 års ålder eller tidigare.

Tabell 1. Årskullarnas storlek samt andelen som avslutat gymnasieskolan respektive påbörjat högskolan inom vardera årskull eller kohort.

Kohortens födelseår	Normalår för gymn avgång	Kohortens storlek	Andel som avslutat gymn. i relation till samtliga födda	Andel som påbörjat högskolan i relation till antalet som avslutat gymn.
1978	1997	97 613	78 %	40 %
1979	1998	101 053	77 %	42 %
1980	1999	102 599	74 %	42 %
1981	2000	99 915	76 %	39 %
1982	2001	99 666	73 %	36 %
1983	2002	99 055	73 %	27 %
1984	2003	101 663	72 %	13 %
Totalt		701 564	75 %	35 %

I tabell 2 redovisas hur de som avslutat gymnasieskolan respektive sökt till högskolan fördelar sig på kön, socialgrupp och migrationsbakgrund. För att inte göra redovisningen alltför svåröverskådlig har vi i denna som i flertalet av följande tabeller slagit ihop samtliga årskullar. Endast i bilaga I redovisas några resultat uppdelade på de sju årskullarna.

Tabell 2. Antalet som avgått från gymnasieskolan respektive påbörjat högskolestudier uppdelade efter kön, socialgrupp och migrationsbakgrund

	Kön		Socialgrupp			Migr. bakgr.	
	Kvinnor	Män	I	II	III	Sv.	Utl.
Totalt antal	341 520	360 044	135 331	311 632	207 262	608 755	92 809
Antal som avgått från gymn.	266 058	258 058	115 598	246 748	137 522	469 924	54 191
Antal som påbörjat högskola	100 009	83 183	58 304	85 892	30 604	164 005	19 187
Andel som avgått från gymn. i relation till samtliga	78 %	72 %	85 %	79 %	66 %	77 %	58 %
Andel som påbörjat högskola i relation till samtliga som avgått från gymn.	38 %	32 %	50 %	35 %	15 %	35 %	35 %

De kvinnliga studerande fullföljer sina gymnasiestudier i större utsträckning än de manliga, och bland dem som fullföljer är det fler som påbörjar högskolestudier. Båda dessa differenser bidrar till att man finner fler kvinnor än män i högskolan.

Mellan socialgrupperna är skillnaderna stora både i fråga om avslutad gymnasieutbildning och påbörjade högskolestudier – speciellt om man jäm-

för grupp I och III. Dessa starka och samverkande trender gör att den sociala snedrekryteringen till högre studier blir mycket påtaglig.

Personer med utländskt ursprung har i betydligt mindre utsträckning än de med svensk avslutad gymnasieskolan. Bland dem som fullföljt gymnasie-studierna och sedan sökt till högskolan är det däremot inga skillnader. Att de med utländsk bakgrund är underrepresenterade vid universitet och högskolor beror således främst på att så många inte klarar av gymnasie-studierna.

För en mer utförlig redovisning av de faktorer som styr rekryteringen till högre studier hänvisas till SCB (2005) och Svensson (2006).

Icke godkända elever

Av tabell 3 framgår hur många elever som inte blivit godkända i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A då de lämnade gymnasieskolan. Av samtliga elever som ingår i undersökningsmaterialet och som fullföljt gymnasie-studierna rör det sig om mellan 6 och 3,5 procent – högst andel i svenska och lägst i engelska. Efter avgången har vissa elever genom kompletteringsläsning på komvux eller på annat sätt höjt sina betyg, varför andelen med icke godkända betyg reducerats till 5,5 procent i svenska B, 3,2 procent i engelska A samt 4,9 procent i matematik A.

Tabell 3. Antal respektive andel med betyget Icke godkänd i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A.

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Icke godkända vid avgången från gymnasieskolan	31 102	6,0	18 152	3,5	27 825	5,3
Erhållet godkänt i ämnet efter komplettering	2 692	0,5	1 291	0,3	2 264	0,4
Resterande icke godkända	28 410	5,5	16 861	3,2	25 561	4,9

De elever som kommer att specialgranskas i denna studie är de som redovisas i nedersta raden i tabell 3, dvs. de som inte blivit godkända i gymnasieskolan och som inte heller senare nått denna nivå. Hur dessa fördelar sig på olika bakgrundsvariabler kan man se i tabell 4. Som väntat är det fler manliga elever än kvinnliga som inte är godkända, och detta märks tydligare i språk än i matematik. Likaså är elever från socialgrupp III och de med utländsk bakgrund något överrepresenterade. Det är dock framförallt bland elever som gått något av de s.k. övriga programmen, som man finner de största andelarna av dem med icke godkända betyg – drygt 80 procent i svenska och runt 95 procent i engelska och matematik (tabell 4).

Tabell 4. Personer med betyget Icke godkänd i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A indelade efter kön, socialgrupp, migrationsbakgrund och gymnasial utbildning. Procent

	Kön		Socialgrupp			Migr. bakgr.		Gymn. utbildning		
	Kv.	Män	I	II	III	Sv.	Utl.	Nat.	Sam.	Övr.
Svenska B	27	73	10	46	44	85	15	6	12	82
Engelska A	35	65	7	43	50	84	16	1	4	94
Matematik A	46	54	8	42	50	83	17	0	5	94

Bland dem som inte hade godkänt i ett av kärnämnen är det endast en mycket liten del som påbörjat högskolestudier (registrerat sig vid någon högskoleutbildning). Det rör sig om cirka tre procent av samtliga som inte fått godkänt i svenska och än färre bland de icke godkända i engelska respektive matematik (tabell 5).

Tabell 5. Studerande med betyget Icke godkänd i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A som påbörjat högskolan

	Svenska B	Engelska A	Matematik A
Antal	928	329	383
Andel av alla med betyget IG	3,3 %	2,0 %	1,5 %

I och med att det är så få bland de icke godkända som påbörjat högre studier blir deras andel bland samtliga i högskolan ytterst begränsad – av dessa utgör de mindre än en halv procent (tabell 6). Denna låga andel innebär också att det blir svårt att urskilja några stora skillnader mellan olika kategorier. Dock kan man se att det är en något större andel bland männen som inte har godkända betyg i svenska. Vidare att de från socialgrupp III, de med utländsk bakgrund respektive de som gått de så kallade övriga gymnasieprogrammen genomgående är överrepresenterade (tabell 6). I viss utsträckning torde detta bero på att dessa kategorier också är överrepresenterade bland samtliga icke godkända i gymnasieskolan (se tabell 4).

Tabell 6. Andelen av samtliga med betyget Icke godkänd i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A som påbörjat högskolan. Materialet indelat efter kön, socialgrupp, migrationsbakgrund och gymnasial utbildning. Procent

	Totalt	Kön		Socialgrupp			Migr. bakgr.		Gymn. utbildning		
		Kv.	Män	I	II	III	Sv.	Utl.	Nat.	Sam.	Övr.
Svenska B	0,5	0,2	0,8	0,4	0,5	0,7	0,4	1,1	0,4	0,3	1,0
Engelska A	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,7	0,1	0,1	0,6
Matematik A	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,4	0,2	0,5	0,0	0,1	0,8

Inom samtliga årskullar som ingår i undersökningen är andelen icke godkända som påbörjat högskoleutbildning mycket låg. Vidare sjunker deras andel från årskull 1978 till 1984 – något som delvis torde sammanhånga med att antalet icke godkända betyg som utdelats också sjunker under perioden. (Se bilaga I.) Denna minskade trend torde i sin tur kunna förklaras av att det skett en allmän höjning av betygsnivån – en ”betygsinflation” – i gymnasieskolan under senare år (Cliffordson, 2004).

Jämförelser mellan godkända och icke godkända elever

Vi kommer nu att göra jämförelser mellan studerande i högskolan som blivit, respektive inte blivit, godkända i de kärnämnen som ingår i undersökningen. Först redovisas avgångsbetygen från gymnasieskolan, sedan omfattning och inriktning på högskolestudierna samt hur framgångsrika studierna varit.

Som tidigare nämnts ges numera målrelaterade avgångsbetyg. Fyra betygssteg tillämpas: *Icke godkänd* (IG), *Godkänd* (G), *Väl godkänd* (VG) och *Mycket väl godkänd* (MVG). Vid urvalet till högskolan tilldelas de olika betygsstegen siffervärden (IG = 0, G = 10, VG = 15, MVG = 20). Sedan räknas det s.k. *jämförelsetalet* ut, vilket erhålls genom att varje kurs viktas i förhållande till sitt poängvärde. Högsta möjliga värde för jämförelsetalet är 20,0. Detta innebär att man fått MVG på samtliga kurser.

I tabell 7 redovisas medelvärden och standardavvikelser i de tre kärnämnen för dem som fått IG respektive G eller högre i något av dessa. Som framgår är skillnaderna avsevärda. De som inte är godkända i svenska B har ett medelvärde som ligger drygt fyra betygspoäng, eller närmare två standardavvikelser, lägre än de godkända. Nästan lika stora är differenserna i engelska A och matematik A.

Tabell 7. Jämförelsetal för dem som påbörjat högskolan. Elever med IG respektive G eller högre i respektive kurs (M = medelvärde, sd= standardavvikelse)

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	M	sd	M	sd	M	sd
IG	10,8	2,2	11,2	2,4	11,0	2,1
G eller högre	15,0	2,5	15,0	2,5	15,0	2,5

Finns det några skillnader mellan kategorierna med avseende på hur omfattande studier som påbörjats under det första läsåret i högskolan? Så är knappast fallet, ty båda kategorierna har anmält sig till utbildningar som omfattar cirka 35 poäng, vilket tyder på att den övervägande majoriteten har valt hel-tidsstudier. (tabell 8).

Tabell 8. Antal kurspoäng som man registrerat sig för under det första läsåret. Elever med IG respektive G eller högre i respektive kurs

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	M	sd	M	sd	M	sd
IG	35,3	14,5	34,7	25,8	33,3	14,7
G eller högre	36,9	10,6	36,9	10,6	36,9	10,6

Om vi granskar hur framgångsrika studierna varit mätt med antalet avklarade poäng blir däremot bilden en annan. Som man kan se av tabell 9 växer skillnaderna avsevärt. De med godkända betyg i respektive kärnämne har i genomsnitt avlagt närmare 30 poäng, medan motsvarande värde för de övriga endast ligger runt 20 poäng. Närmare bestämt uppgår medeltalsdifferenserna till 8,4 i "svenskgruppen", 7,0 i "engelskgruppen" och 8,8 i "matematikgrup-

pen”. Att ha godkänt i de tre ämnena tyder därför på att man lättare klarar av studierna i högskolan. Det bör emellertid påpekas att i samtliga fall är standardavvikelserna stora, vilket bl.a. innebär att enstaka individer som inte haft godkänt i ett ämne kan ha lyckats rätt bra i högskolan.

Tabell 9. Antal avklarade kurspoäng under första läsåret för dem som påbörjat högskolan. Elever med IG respektive G eller högre i respektive kurs

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	M	sd	M	sd	M	sd
IG	19,7	14,6	21,0	14,9	19,2	15,4
G eller högre	28,1	13,6	28,0	13,6	28,0	13,6

Att de som inte har godkänt i ett av de aktuella ämnena får det svårare i högskolan framgår än tydligare av tabell 10, där vi angett differenserna mellan registrerad och avklarad poäng. Som väntat blir dessa skillnader betydligt större för de icke godkända, och speciellt märks detta för dem som har IG i svenska B.

Tabell 10. Skillnader mellan registrerad och avlagd poäng på kurser under första läsåret i högskolan. Elever med IG respektive G eller högre i respektive kurs

	IG i respektive kurs			G i respektive kurs		
	Sv. B	Eng. A	Mat. A	Sv. B	Eng. A	Mat. A
Registrerad poäng	35,3	34,7	33,3	36,9	36,9	36,9
Avklarad poäng	19,7	21,0	19,2	28,1	28,0	28,0
Differens	15,6	13,7	14,1	8,8	8,9	8,6

Existerar det några olikheter mellan de båda studerandekategorierna när det gäller att välja högskoleutbildningar av olika längd? För att svara på denna fråga har vi fört dem som under sitt första läsår registrerats på utbildningar omfattande mindre än 80 poäng till kortare utbildningar och övriga till längre utbildningar. Av samtliga som påbörjat högskolan är det 28 procent som valt kortare utbildningar och 72 procent längre. Bland dem som har IG i svenska B eller engelska A är andelen något högre bland dem som valt kortare utbildningar (32 procent), medan andelen är avsevärt högre bland dem med IG i matematik A (59 procent). Att det är så förhållandevis få bland de sistnämnda som sökt sig till längre utbildningar kan bl.a. bero på att godkända gymnasiekunskaper i matematik för många av dessa utbildningar är ett särskilt behörighetskrav.

I och med att det är så få med IG i matematik A som påbörjat längre utbildningar blir deras andel av samtliga studerande här ytterst liten eller endast 0,1 procent. Däremot är andelen som inte har godkänt i någon av de båda övriga kurserna ungefär densamma vid längre och kortare utbildningar (tabell 11).

Tabell 11. Elever med betyget Icke godkänd i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A som påbörjat högskolan. Uppdelning efter utbildningens längd

	Kortare utbildningar			Längre utbildningar		
	Sv. B	Eng. A	Mat. A	Sv. B	Eng. A	Mat. A
Antal	295	106	227	633	223	156
Andel av samtliga registrerade	0,6 %	0,2 %	0,4 %	0,5 %	0,2 %	0,1 %

Om man ser till antalet avklarade poäng på kortare respektive längre utbildningar blir utfallet i stort sett detsamma (tabell 12 och 13). Genomgående presterar de med IG i någon kurs klart sämre, och speciellt gäller detta för dem med IG i svenska som påbörjat en längre utbildning.

Tabell 12. Uppgifter om högskolepoäng för elever som har IG respektive G eller högre i aktuella kurser. Kortare utbildningar

	IG i respektive kurs			G i respektive kurs		
	Sv. B	Eng. A	Mat. A	Sv. B	Eng. A	Mat. A
Registrerad poäng	27,7	26,4	29,9	30,6	30,6	30,6
Avklarad poäng	13,3	11,6	15,1	20,9	20,8	20,8
Differens	14,4	14,8	14,8	9,7	9,8	9,8

Tabell 13. Uppgifter om högskolepoäng för elever som har IG respektive G eller högre i aktuella kurser. Längre utbildningar

	IG i respektive kurs			G i respektive kurs		
	Sv. B	Eng. A	Mat. A	Sv. B	Eng. A	Mat. A
Registrerad poäng	38,8	38,6	38,2	39,3	39,3	38,1
Avklarad poäng	22,7	25,4	25,0	30,7	30,8	30,8
Differens	16,1	13,2	13,2	8,6	8,5	7,3

Jämförelser mellan IG- och G-elever vid konstanthållet jämförelsetal

Av de resultat som redovisats hittills framgår med all tydlighet att de som inte varit godkända i ett av de granskade kärnämnen lyckas sämre i högskolan. Dessa elever skiljer sig emellertid från övriga även i ett annat avseende. Den allmänna kunskapsnivån ligger lägre – deras genomsnittliga jämförelsetal ligger långt under medeltalen för de godkända eleverna (se tabell 7). Man kan därför fråga sig: beror de svaga prestationerna i högskolan på att de inte haft godkänt i ett visst kärnämne eller på de generellt låga betygen från gymnasieskolan?

För att svara på denna fråga har vi från totalmaterialet plockat ut de elever som har samma genomsnittliga jämförelsetal som IG-eleverna, men som skiljer sig från dessa genom att ha minst godkänt i den aktuella kursen. Antalen i dessa s.k. kontrollgrupper uppgår till 19 695 i "svenskgruppen", 30 819 i "engelskgruppen" och 26 400 i "matematikgruppen". Att antalen varierar beror på att IG-elevernas jämförelsetal varierar (tabell 7), och ju högre medeltalet ligger, desto större blir kontrollgruppen.

När IG-eleverna jämfördes med samtliga övriga elever fann vi att deras poängproduktion var betydligt lägre (tabell 9). Då de i stället jämförs med elever med samma låga avgångsbetyg från gymnasieskolan reduceras skillnaderna (tabell 14). Differenserna sjunker från 8,4 till 2,5 i ”svenskgruppen”, från 7,0 till 1,7 i ”engelskgruppen” och från 8,8 till 3,2 i ”matematikgruppen” (tabell 14). Resultaten tyder på att IG-elevernas svaga prestationer i högskolan till största delen får tillskrivas deras låga gymnasiebetyg, men även efter det att hänsyn tagits till dessa, måste deras prestationer bedömas som relativt kläna – de avlägger i genomsnitt 2 till 3 poäng mindre än kontrollgrupperna under det första läsåret.

Tabell 14. Det genomsnittliga antalet avlagda poäng för elever med IG respektive elever med G i respektive kurs men med samma jämförelsetal som IG-eleverna

	Sv. B	Eng. A	Mat. A
Studerande med samma jämförelsetal som IG-eleverna	22,2	22,7	22,4
Studerande med IG i respektive kurs	19,7	21,0	19,2
Differens	2,5	1,7	3,2

Ett annat sätt att besvara den ställda frågan är att göra multipla regressionsanalyser. Med hjälp av dessa får man bl.a. veta om de skillnader som återstår då jämförelsetalet hålls konstant är statistiskt säkerställda.

För att inte tynga framställningen med alltför mycket statistiskt resonemang har vi valt att redovisa regressionsanalyserna i bilaga II. Där ges det även en kort orientering om metodiken. Som framgår av bilagan ger regressionsanalyserna i stort sett samma resultat som de vi här redovisat, även om differenserna till IG-elevernas nackdel blir något större. I samtliga fall visar också analyserna att de som inte har godkänts i svenska B, engelska A respektive matematik A uppnår en signifikant lägre poängproduktion även sedan deras låga genomsnittsbetyg från gymnasieskolan beaktats.

Elever som läst svenska 2

Vissa elever i gymnasieskolan följer inte de allmänna kurserna i svenska utan läser svenska som andra språk, svenska 2. Antalet elever det här rör sig om är dock ganska litet. I vårt undersökningsmaterial uppgår de till 5 417 eller cirka en procent av samtliga som avslutat gymnasiestudierna under undersökningsperioden. Av dessa hade 578 betyget IG i svenska 2 B. Efter gymnasieskolans slut har 39 personer läst upp betyget, vilket innebär att det återstår 539 som inte har godkänts, eller 10 procent av alla som läst den aktuella kursen.

Av samtliga som läst svenska 2 B har 1 316 registrerats vid högskola. Av dessa hade 17 inte godkänts i ämnet. Antalet underkända är således allt för begränsat för att materialet skall kunna bilda underlag för några analyser.

Elever som saknar betyg i svenska B, engelska A eller matematik A

Som påpekades inledningsvis finns det vissa elever i undersökningsmaterialet som inte har fått något betyg – vare sig godkänd eller icke godkänd – i någon av de tre kurserna. Antalet sådana elever är dock betydligt mindre än det antal som inte var godkända. Och när vi sorterat bort dem som i efterhand skaffat sig ett betyg återstår drygt 6 000 i svenska B respektive engelska A samt cirka 3 000 i matematik A (tabell 15). Dessa antal motsvarar något mer än en procent i de båda förra kurserna och ungefär en halv procent i den sistnämnda.

Tabell 15. Antal, respektive andel, som saknar betyg i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Saknar betyg vid avgången från gymnasieskolan	6 962	1,3	6 765	1,3	3 238	0,6
Fått betyg i ämnet efter komplettering	245	0,0	517	0,1	223	0,0
Resterande som saknar betyg	6 717	1,3	6 248	1,2	3 015	0,6

När man granskar hur de elever som saknar något betyg fördelar sig på olika bakgrundsvariabler, framträder ungefär samma mönster som hos de icke godkända eleverna. Här finns fler manliga än kvinnliga elever. Likaså är de från socialgrupp III, de med utländsk bakgrund samt de från övriga gymnasieprogram klart överrepresenterade (tabell 16). I ett avseende framträder dock en tydlig avvikelse – det finns en betydligt större andel elever med utländsk bakgrund som saknar betyg i engelska A (39 procent jämfört med 16 procent bland dem som inte var godkända). Möjligen kan detta sammanhånga med att några elever fått välja bort engelskan för att i stället ägna all kraft åt att lära sig det svenska språket.

Tabell 16. Andelen som saknar betyg i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A. Materialet indelat efter kön, socialgrupp, migrationsbakgrund och gymnasial utbildning. Procent

	Kön		Socialgrupp			Migr. bakgr.		Gymn. utbildning		
	Kv.	Män	I	II	III	Sv.	Utl.	Nat.	Sam.	Övr.
Svenska B	29	71	13	43	44	83	17	4	8	88
Engelska A	40	60	11	40	49	61	39	5	5	90
Matematik A	48	52	9	40	51	83	17	0	1	99

Bland dem som saknar betyg i svenska är det närmare 10 procent som påbörjat högskolestudier. Motsvarande andel för dem som inte har betyg i engelska eller matematik ligger runt 7 respektive 2 procent (tabell 17). En av förklaringarna till att den senare siffran är så mycket lägre torde vara förkunskapskravet på matematik som finns vid många utbildningar.

Tabell 17. Elever som saknar betyg i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A som påbörjat högskolan

	Svenska B	Engelska A	Matematik A
Antal	656	446	55
Andel av samtliga som saknar betyg	9,7 %	7,1 %	1,7 %

Med tanke på dels att det är få elever som saknar betyg i något av de tre kärnämnen, dels att det är förhållandevis få av dessa som påbörjat högskolestudier, blir deras andelar mycket blygsamma bland samtliga studerande i högskolan. Störst är andelen av dem som saknar betyg i svenska, men inte ens här når den upp till en halv procent. Man kan dock lägga märke till ett intressant mönster i tabell 18 – trots att det är ytterst få från naturvetenskapligt och samhällsvetenskapligt program som saknar betyg i svenska B och engelska A (se tabell 16), så är de förhållandevis väl företrädade bland dem som påbörjat högre studier. Samma sak kan sägas om elever från socialgrupp I.

Tabell 18. Andelen av samtliga som saknar betyg i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A som påbörjat högskolan. Materialet indelat efter kön, socialgrupp, migrationsbakgrund och gymnasial utbildning. Procent

	Totalt	Kön		Socialgrupp			Migr. bakgr.		Gymn. utbildning		
		Kv.	Män	I	II	III	Sv.	Utl.	Nat.	Sam.	Övr.
Svenska B	0,4	0,4	0,4	0,5	0,3	0,2	0,3	0,5	0,2	0,4	0,6
Engelska A	0,2	0,3	0,2	0,3	0,1	0,2	0,1	1,1	0,3	0,2	0,3
Matematik A	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1

Till skillnad från de högskolestuderande som inte var godkända i ett kärnämne uppvisar de elever som saknar ett visst betyg relativt höga betyg i övriga ämnen. Som framgår av tabell 19 ligger medelvärdet för jämförelsetalet högre bland dem som saknar betyg i svenska B respektive engelska A än för dem som hade G eller mer i respektive ämne. Man kan observera att också standardavvikelseerna är högre, vilket indikerar att det i de aktuella grupperna finns några med mycket höga jämförelsetal.

Tabell 19. Jämförelsetal för dem som påbörjat högskolan. Elever som saknar betyg respektive har minst godkända betyg i svenska B, engelska A respektive matematik A

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	M	sd	M	sd	M	sd
Saknar betyg	15,2	3,1	15,9	3,4	12,3	2,9
G eller högre	15,0	2,5	15,0	2,5	15,0	2,5

Hur har de studerande som inte uppvisar något betyg i ett centralt ämne lyckats med utbildningen i högskolan? Svaret blir att resultaten blivit förhållandevis svaga. De som saknar betyg i svenska B respektive engelska A har i genomsnitt klarat av två respektive fyra poäng mindre än de som hade godkänt i dessa ämnen (tabell 20) – trots att deras medelbetyg från gymnasieskolan var högre. Än sämre klarar sig de som inte har något betyg i matematik A,

men här får man beakta att deras allmänna betygsnivå ligger klart lägre. Om man därför tar hänsyn till prestationerna i gymnasieskolan och mäter dessa med hjälp av jämförelsetalen, visar det sig att de som saknar betyg i något av språken presterar signifikant sämre än övriga elever, medan de som inte har något matematikbetyg är något sämre, men att differensen här inte är så stor att den blir signifikant. För en noggrannare redogörelse för dessa analyser hänvisas till bilaga II.

Tabell 20. Det genomsnittliga antalet avlagda högskolepoäng för elever som har minst G respektive saknar betyg i svenska B, engelska A eller matematik A

	Sv. B	Eng. A	Mat. A
Elever med G eller mer i resp. kurs	28,1	28,0	28,0
Elever som saknar betyg i resp. kurs	26,1	23,8	23,0
Differens	2,0	4,2	5,0

En jämförelse mellan dem som inte har godkända respektive helt saknar betyg

Vilka utbildningar väljs av de elever som inte har godkänt i ett kärnämne? Skiljer sig deras val från dem som saknar betyg? För att svara på dessa frågor har vi först indelat utbildningarna i program som leder till yrkesexamen, övriga program och enstaka kurser, varefter vi granskar om det är några skillnader vad gäller specifika inriktningar.

Bland dem som har IG i svenska eller engelska har närmare hälften sökt sig till yrkesprogram, medan resten fördelar sig ganska jämnt på övriga program och enstaka kurser (tabell 21). Däremot har förhållandevis få av dem som inte har godkänts i matematik påbörjat någon typ av program. Troligen kan detta förklaras av att många av programmen fordrar godkända matematikkunskaper.

Tabell 21. Val av högskolestudier bland elever med betyget Icke godkänd i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Yrkesprogram	417	45	162	49	107	28
Övriga program	254	27	76	23	60	16
Enstaka kurs	257	28	91	28	216	56
Totalt	928	100	329	100	383	100

Fördelningen på de tre breda utbildningsalternativen ser ungefär likadan ut för dem som saknar betyg i något av kärnämnen, även om andelen som valt yrkesprogram bland dem som saknar betyg i svenska B ligger lägre (tabell 22).

Tabell 22. Val av högskolestudier bland elever som saknar betyg i kurserna svenska B, engelska A respektive matematik A

	Svenska B		Engelska A		Matematik A	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Yrkesprogram	220	34	189	42	15	27
Övriga program	198	30	103	23	2	4
Enstaka kurs	238	36	154	35	38	69
Totalt	656	100	446	100	55	100

Det finns således endast små skillnader mellan elever som inte har godkända betyg respektive saknar betyg, då man gör en uppdelning på yrkesprogram, övriga program respektive enstaka kurser. Gäller detta även då man granskar de specifika utbildningsinriktningar som valts? För att undersöka detta har vi granskat de utbildningar som ingår i de tre grupperna. Denna granskning ger vid handen att då det gäller övriga program samt enstaka kurser fördelar sig eleverna på ett mycket stort antal utbildningar, och enbart i några få fall har en viss utbildning valts av fler än en elev. Detta gör det svårt att ge en översiktlig redovisning och svårt också att upptäcka eventuella skillnader mellan elevkategorier. Vi kommer därför att endast ge en mer detaljerad redogörelse för valen av olika yrkesprogram. Vidare redovisar vi endast valen bland dem som inte är godkända alternativt saknar betyg i språken, eftersom så få elever med icke godkända eller saknade betyg i matematik har påbörjat yrkesprogram.

Av dem som har IG i svenska B respektive i engelska A och som påbörjat ett yrkesprogram återfinns ungefär 80 procent inom sex program. Fem av de sex programmen är desamma för de båda grupperna. I topp ligger högskoleingenjörsprogrammet som lockat cirka två femtedelar av alla som gått till yrkesprogram. På andra och tredje plats, men långt efter det nyss nämnda, följer lärar- och civilingenjörsprogrammen.

Tabell 23. Yrkesprogram valda av elever med betyget IG i kurserna svenska B respektive Engelska A

Icke godkänd i svenska B			Icke godkänd i engelska A		
Inriktning mot	Antal	%	Inriktning mot	Antal	%
Högskoleingenjörsex.	189	45	Högskoleingenjörsex.	59	36
Civilingenjörsexamen	67	16	Lärarexamen	33	20
Lärarexamen	57	14	Civilingenjörsexamen	12	7
Sjuksköterskeexamen	18	4	Barn- o ungdomsped. ex.	11	7
Konstnärlig högskoleex.	12	3	Sjuksköterskeexamen	7	4
Sjöingenjörsexamen	9	2	Tandteknikerexamen	6	4
Övriga	65	16	Övriga	34	21
Totalt	417	100	Totalt	162	100

Även bland dem som saknar betyg i något av de två ämnena återfinns cirka 80 procent av eleverna på de sex mest valda programmen (tabell 24). Det i särklass

mest valda är civilingenjörsprogrammet, som attraherat 40 procent av dem som saknar betyg i något av ämnena svenska eller engelska. Relativt vanligt är också högskoleingenjörsprogrammet, men man kan också observera att två så eftersökta utbildningar som läkarprogrammet och juristprogrammet finns bland de sex mest valda alternativen.

Tabell 24. Yrkesprogram valda av elever som saknar betyg i kurserna svenska B respektive engelska A

Saknar betyg i svenska B			Saknar betyg i engelska A		
Inriktning mot	Antal	%	Inriktning mot	Antal	%
Civilingenjörsexamen	86	39	Civilingenjörsexamen	75	40
Lärarexamen	35	16	Högskoleingenjörsex.	34	18
Högskoleingenjörsex.	28	13	Läkarexamen	12	6
Juris kandidatexamen	18	8	Juris kandidatexamen	10	5
Sjuksköterskeexamen	10	5	Barn- o ungdoms-ped. ex.	9	5
Läkarexamen	9	4	Sjuksköterskeexamen	9	5
Övriga	34	15	Övriga	40	21
Totalt	220	100	Totalt	189	100

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att en betydande del av dem som inte har godkänt i svenska respektive engelska sökt sig till nationella program. Samma sak gäller för dem som saknar betyg i något av dessa ämnen. När det gäller valen av specifika program skiljer sig dock de båda kategorierna: de som saknar betyg har i större utsträckning valt längre och i viss mån mer prestige-betonade utbildningar.

Sammanfattande diskussion

Icke godkända elever

Enligt nuvarande bestämmelser uppfyller man kravet på grundläggande behörighet till högskolan om man har godkända slutbetyg i minst 90 procent av alla kurser som ingår i gymnasieutbildningen. Detta innebär att man kan få påbörja högre studier utan att ha godkänt i kurserna svenska B, engelska A eller matematik A. Dessa regler har lett till en livlig debatt, där man ifrågasatt möjligheterna att klara av en högskoleutbildning utan grundläggande kunskaper i centrala ämnen. Även Högskoleverket har ansett det vara av synnerlig vikt att granska konsekvenserna av det gällande regelverket. De huvudfrågor som man önskat få belysta är:

- Hur många påbörjar högskolestudier utan att ha godkänt i svenska respektive engelska?
- I vilken utsträckning lyckas de med sina studier?

Kontakt togs med GRAM-projektet vid Göteborgs universitet, som åtog sig att utreda frågorna. Dock utvidgades frågeställningarna så att även betydelser av godkända matematikkunskaper inkluderades i undersökningen.

Undersökningsmaterialet består av samtliga svenskar födda fr.o.m. 1978 t.o.m. 1984, totalt cirka 700 000 individer. 525 000 eller 75 procent har fått slutbetyg från gymnasieskolan, som merparten avslutade mellan 1997 och 2003. Närmare 180 000 hade fram till och med läsåret 2003/2004 påbörjat högskolestudier.

Av samtliga som slutade gymnasieskolan hade cirka 30 000 icke godkänt i svenska B och lika många i matematik A, medan 15 000 inte var godkända i engelska A. Det är dock ett ytterst begränsat antal som påbörjat studier i högskolan – cirka 1 000 av dem som inte var godkända i svenska och knappt 500 av dem som inte var godkända i något av de båda andra ämnena. I och med att det är så få som påbörjar högre studier blir deras andel bland alla studerande vid universitet och högskolor mycket låg. De som inte är godkända i svenska utgör endast en halv procent av samtliga, och de utan godkända betyg i engelska eller matematik en än mindre del.

När man ser dessa siffror, kan man undra om de icke godkända innebär något problem. De utgör ju en så ytterst liten andel, att de inte kan förorsaka högskolorna några större olägenheter. Härtill kommer att andelen icke godkända som söker sig till högre utbildning blir allt färre – de var betydligt fler bland dem födda i början än i slutet av undersökningsperioden. Båda omständigheterna skulle kunna tala för att man knappast behöver vidta några särskilda åtgärder för att komma tillrätta med problemet.

Är detta resonemang korrekt? Nej, det anser vi inte. Må så vara, att de aktuella eleverna inte utgör någon större fråga kvantitativt, men om man ser problemet från den enskilda individens synvinkel, blir slutsatsen en annan. De som inte har godkänt i ett av gymnasieskolans mest centrala ämnen klarar sig avsevärt sämre i högskolan än övriga studerande. Visserligen beror det till största delen på att de har ett lågt genomsnittsbetyg från gymnasieskolan, men även när man tagit hänsyn till detta, är deras studieprestationer svagare än vad man skulle vänta sig.

I denna undersökning har vi endast granskat poängproduktionen under det första läsåret. Här ligger de icke godkändas prestationer cirka tio poäng lägre än för studerande i allmänhet och ett par tre poäng lägre än studerande med motsvarande låga avgångsbetyg (jämförelsetal) men med godkänt i ämnet. Den sistnämnda skillnaden kanske inte verkar så stor, men den är statistisk signifikant och det gäller såväl för dem som saknar godkänt betyg i svenska, engelska som i matematik.

Påbörjar man högre studier utan att ha godkänt i ett av gymnasieskolans kärnämnen är sannolikheten stor att man avlägger färre poäng under det första året i högskolan – man halkar så att säga efter redan från starten. Risken är sedan uppenbar att man inte kommer upp i normal studietakt, utan istället blir allt mer efter, vilket medför orimligt lång studietid eller att den

påbörjade utbildningen så småningom avbryts. Båda fallen resulterar i ekonomiska förluster bl.a. i form av höga studieskulder. Härtill kan i många fall säkert läggas frustrationer och andra negativa upplevelser förorsakade av de föga framgångsrika studierna. Enligt vår mening finns det därför starka skäl som talar för att man bör skaffa sig godkända betyg i svenska, engelska och matematik innan högskolestudierna påbörjas. Vi finner det också föga konsekvent att man måste ha godkända betyg i svenska, engelska och matematik från grundskolan för att få påbörja ett nationellt program i gymnasieskolan, men att man inte behöver ha godkänt i samtliga dessa gymnasieämnen för att få tillträde till högskolan. Godkänt betyg i svenska B och engelska A är dessutom ett krav för alla andra kategorier av sökande, t.ex. vuxenstuderande (25:4:0r) och utländska sökande.

Hur skall man då ställa sig till det faktum, att det är ett minskande antal utan godkända betyg som påbörjar högre studier? I princip ändrar det ingenting i vår bedömning – de resultat som redovisas i studien pekar på att *alla* som siktar på en högskoleutbildning bör ha godkända förkunskaper i centrala ämnen. Tilläggas kan att den konstaterade utvecklingen torde sammanhålla med att en allt större andel får godkända betyg i svenska, engelska och matematik i gymnasieskolan. Samtidigt är det dock allt fler elever som inte fullföljer sina gymnasiestudier, och bland dem som avbryter finns det säkerligen många som inte skulle nå godkänt. Det finns således mycket som talar för att kraftfulla stödåtgärder bör vidtas i gymnasieskolan – något som emellertid ligger utanför ramen för denna studie att diskutera.

Elever som saknar betyg

Ytterligare en kategori av studerande har uppmärksammats i denna undersökning. Vid genomgången av materialet framkom det att vissa elever inte har något betyg alls – varken godkänt eller icke godkänt – i kurserna svenska B, engelska A eller matematik A. De är visserligen färre än de som inte fått godkänt, men det är en jämförelsevis stor andel bland dem som saknar betyg i något av språken som sökt till högskolan. Kännetecknande för dem är att de har ett betydligt högre medelbetyg från gymnasieskolan, än de IG-elever som gått vidare till högskolan. De kommer också i större utsträckning från socialgrupp I.

De som börjat i högskolan utan att ha uppvisat något betyg i svenska eller engelska har ett jämförelsetal som t.o.m. ligger över genomsnittet för alla högskolestuderande. Däremot är deras prestationer i högskolan inte särskilt imponerande. I jämförelse med övriga elever med samma slutbetyg har de en klart lägre poängproduktion. Detta gäller speciellt dem som saknar betyg i engelska, men samma tendens är också fullt märkbar bland dem utan betyg i svenska.

Om man granskar den typ av högskoleutbildningar som valts av de icke godkända respektive de som saknar betyg finner man stora skillnader. Visserligen har bortemot hälften inom vardera kategorin satsat på ett program som

leder till en yrkesexamen, men den senare kategorin har i betydligt större utsträckning sökt sig till längre och mer prestigebetonade utbildningar. Så t.ex. är det i första hand civilingenjörsutbildningarna som väljs av dem som saknar betyg i svenska eller engelska, medan högskoleingenjörsutbildningarna dominerar starkt bland dem som inte har godkänt. Vidare kan nämnas, att bland de sex mest valda studieinriktningarna hos dem som saknar betyg, finner man jurist- och läkarutbildningarna – två mycket eftersökta program. Detta tyder på att i varje fall några kan ha gjort ett taktiskt bortval. Denna möjlighet uppmärksammades av Tillträdesutredningen, som skriver:

Det kan i många sammanhang vara en klar fördel för den enskilde eleven att **inte** få IG eller G i slutbetyget, utan i stället vara frånvarande så mycket att det inte sätts något betyg alls. (SOU 2004:29, s. 77).

Låt vara att det inte är särskilt många som utnyttjar denna möjlighet, men enligt vår mening borde den stoppas helt.

Avslutande kommentarer

I denna undersökning har vi konstaterat att de som inte har godkänts respektive saknar gymnasiebetyg i svenska, engelska eller matematik är mindre framgångsrika i sina högskolestudier än de som kan uppvisa godkända betyg. Resultaten pekar därför på önskvärdheten av att alla som påbörjar högre studier har de förkunskaper som godkända betyg i dessa ämnen borgar för.

Under den tid som undersökningen pågått har den politiska makten i Sverige skiftat – en socialdemokratisk regering har ersatts av en borgerlig. Den nya regeringen har ganska omgående aviserat förändringar av reglerna för grundläggande behörighet. Den kommer bl.a. att föreslå att man måste ha godkända betyg i såväl svenska, engelska som matematik för att få påbörja högskolestudier (Budgetpropositionen, 2006/07). Det verkar således som de synpunkter och förslag som framförts i denna rapport kommer att realiseras.

Om man granskar våra undersökningsresultat närmare finner man dock att de icke godkändas relativt svaga prestationer i högskolan huvudsakligen kan hänföras till deras allmänt låga gymnasiebetyg och endast till en mindre del beror på att de inte har godkänt i svenska, engelska eller matematik. Av detta kan man sluta sig till att även de som har godkända betyg i dessa tre ämnen, men som har ett lågt medelbetyg, tillhör de svagpresterande i högskolan. Detta finner man också vid en läsning av denna rapport. Klarast framgår det av regressionsanalyserna, som visar att för varje enhet som medelbetyget (jämförelsetalet) ökar så stiger poängproduktionen med drygt en poäng. En elev med VG i alla ämnen (15,0) presterar således i genomsnitt cirka 6 poäng mer under sitt första läsår än en elev med G i samtliga ämnen (10,0).

Vilka slutsatser kan dessa resultat leda till? Jo, om man vill ha framgångsrika elever i högskolan bör man inte endast kräva godkända betyg i svenska, engelska och matematik utan även införa krav på ett medelbetyg över en viss nivå. Ju högre denna nivå sätts, desto fler framgångsrika studenter.

Är det då realistiskt att lägga fram ett sådant förslag? Knappast, ty det skulle leda till att antalet högskolestuderande minskar drastiskt och få stora konsekvenser inte minst för samhällets tillgång på akademiskt utbildad arbetskraft. Att minskningen skulle bli påtaglig framgår också av denna studie – i undersökningsmaterialet finns det 20 000 till 30 000 studerande med lika låga avgångsbetyg från gymnasieskolan som de fåtal som saknar godkänt betyg i ett av kärnämnen.

Ytterligare ett argument mot kravet på en generell höjning av medelbetyget är osäkerheten i prediktionen, vilket bl.a. innebär att många elever trots sina låga betyg lyckas bra med högskolestudierna. Medelbetyget fungerar således ganska bra när det gäller att göra *studieprognoser på gruppnivå*, men knappast då man skall uttala sig om *enskilda elevers studieprognoser*. Se vidare Svensson, Gustafsson och Reuterberg (2001, sid. 18–20).

För att få ner antalet studiemisslyckanden och öka genomströmningshastigheten i högskolan måste man pröva andra åtgärder, som t.ex. att undersöka vil-

ken betydelse betyg i olika gymnasieämnen har för prestationerna inom skilda program eller grupper av program i högskolan. Exempel på sådana frågor är:

- Hur stora skillnader är det i poängproduktion inom naturvetenskapligt respektive samhällsvetenskapligt inriktade program bland elever som läst A-, B- respektive C-kursen i matematik?
- Vilken betydelse får det om man har G, VG eller MVG i dessa kurser?

Vi skulle alltså vilja ha en utvärdering av hur kursnivån respektive betygsnivån i gymnasieskolans olika ämnen samvarierar med poängproduktionen inom skilda högskoleutbildningar. Vi är medvetna om att en sådan undersökning är komplicerad att genomföra – den möter både praktiska och metodiska problem, men den bör ändå göras.

Avslutningsvis vill vi påpeka att den vunna informationen inte enbart kan fungera som underlag vid revideringar av de särskilda behörighetskraven, utan också för att ge presumtiva studerande bättre studierådgivning.

Not

Arbetet med denna rapport har gjorts inom ramen för forskningsprojektet GRAM (Betyg och betygsättning: Funktioner och effekter) ett samverkansprojekt mellan Högskolan Väst och Göteborgs universitet, som finansieras av Vetenskapsrådet. Rapporten har också till viss del finansierats av Högskoleverket.

Bilaga I

Tabell I:1. Andelen med betyget Icke godkänd i ämnena svenska B, engelska A eller matematik A bland samtliga som fullföljt gymnasieskolan. Uppdelning efter födelseår

	Svenska B	Engelska A	Matematik A
1978	7 %	4 %	7 %
1979	6 %	4 %	6 %
1980	5 %	3 %	5 %
1981	6 %	4 %	6 %
1982	4 %	3 %	4 %
1983	4 %	2 %	4 %
1984	3 %	2 %	3 %
Totalt	5 %	3 %	5 %

Tabell I:2. Andelen med betyget Icke godkänd i ämnena svenska B, engelska A eller matematik A som påbörjat högskola. Uppdelning efter födelseår

	Svenska B	Engelska A	Matematik A
1978	0,9 %	0,2 %	0,2 %
1979	0,7 %	0,2 %	0,2 %
1980	0,4 %	0,2 %	0,2 %
1981	0,3 %	0,2 %	0,2 %
1982	0,3 %	0,1 %	0,2 %
1983	0,2 %	0,1 %	0,1 %
1984	0,2 %	0,1 %	0,1 %
Totalt	0,5 %	0,2 %	0,2 %

Bilaga II

Vid en multipel regressionsanalys får man veta dels sambandet mellan en kriterievariabel och ett antal prediktionsvariabler, när dessa vägs samman på ett optimalt sätt (den multipla korrelationskoefficienten), dels – vilket är av speciellt intresse i detta sammanhang – sambandet mellan en viss prediktor och kriteriet, när övriga prediktorer hålls under kontroll. Detta innebär t.ex. att man kan få upplysning om hur stora skillnader det finns i poängproduktion mellan elever som har godkänts respektive inte godkänts i svenska, när jämförelsetalet konstanthålls. Informationen ges i form av regressionsvikter (osstandardiserade regressionskoefficienter, betecknade B). Innan analyserna görs måste dock de båda kategorierna transformeras till en s.k. *dummy variabel*. För en mer ingående beskrivning av metodiken hänvisas till Pedhazur och Schmelkin-Pedhazur (1991).

Vi har genomfört tre regressionsanalyser. I den första jämförs elever som inte har godkänt i svenska B med elever som har godkänt i ämnet. I samma analys jämförs också elever som saknar betyg i svenska B med de godkända. De två följande analyserna gäller ämnena engelska A och matematik A.

I samtliga tre analyser ligger den multipla korrelationen runt 0,23 och är signifikant ($p < 0,00$). Storleken på regressionskoefficienterna återfinns i tabellerna II:1 till II:3. Av tabellerna framgår om dessa är signifikanta eller inte.

Om vi granskar tabell II:1 finner vi att B är -3,33 för elever som inte är godkända och -2,14 för dem som saknar betyg i svenska. Detta innebär att elever som inte har godkänt producerar i genomsnitt drygt tre poäng mindre under det första läsåret än de som har godkänt. Vidare att de som saknar betyg ligger cirka två poäng efter, efter ett års studier. *Båda fallen gäller vid konstanthållna jämförelsetal och i båda fallen är skillnaderna signifikanta.*

Tabell II:1. Koefficienter i den analys där elever som inte har godkänts respektive saknar betyg i svenska B ingår som dummyvariabler

	B	Beta	t	Sig
Ej godkända elever	- 3,33	- 0,02	- 7,57	0,00
Elever utan betyg	- 2,14	- 0,01	- 4,13	0,00
Jämförelsetal	1,20	0,22	97,03	0,00
Konstant	10,05		53,50	0,00

För att närmare förklara innebörden av de koefficienter som återfinns i tabell II:1 skall vi ge ytterligare information. Den utifrån jämförelsetalet förväntade högskolepoängen erhålles genom:

- En konstant som uppgår till 10,05.
- Respektive elevs jämförelsetal multiplicerat med 1,20.
- Om eleven har godkänt i svenska fås den förväntade poängen genom att man summera dessa två storheter. Om eleven inte har godkänts i svenska subtraheras 3,33 från den erhållna summan. Saknar eleven betyg subtraheras 2,14.

Exempel:

En elev med godkänt i svenska har jämförelsetalet 10. Hans förväntade poäng blir då: $10,05 + 1,20 \times 10 = 22,05$.

En elev som inte har godkänts i svenska, men som har samma jämförelsetal får:

$$10,05 + 1,20 \times 10 - 3,33 = 18,72.$$

En elev med godkänt i svenska som har jämförelsetalet 15 får:

$$10,05 + 1,20 \times 15 = 28,05.$$

Den med samma jämförelsetal men med IG i svenska får:

$$10,05 + 1,20 \times 15 - 3,33 = 24,72.$$

Av exemplen kan man också utläsa den betydelse som jämförelsetalet har. För varje enhet som jämförelsetalet stiger, ökar poängproduktionen med 1,2 enheter. Skillnaden mellan en elev med jämförelsetalet 10 och en med 15 uppgår alltså i genomsnitt till 6 poäng efter ett års högskolestudier. Jämförelsetalets betydelse som prognosvariabel framgår också av dess jämförelsevis höga betavärde (den standardiserade regressionskoefficienten).

Tabell II:2. Koefficienter i den analys där elever som inte har godkänt respektive saknar betyg i engelska A ingår som dummyvariabler

	B	Beta	t	Sig
Ej godkända elever	-2,49	- 0,01	- 3,40	0,00
Elever utan betyg	- 5,38	- 0,02	- 8,55	0,00
Jämförelsetal	1,21	0,22	98,32	0,00
Konstant	9,89		52,32	0,00

Regressionskoefficienten för dem som inte är godkända i engelska är -2,49 och för dem som saknar betyg -5,38 (tabell II:2). Båda differenserna är statistiskt säkerställda. Att de utan betyg får ett så starkt negativt värde beror på att de har ett förhållandevis högt jämförelsetal men en relativt låg poängproduktion.

De som inte har godkänt betyg i matematik presterar i genomsnitt cirka fyra poäng mindre än de godkända då jämförelsetalet konstanthålls. Denna differens är statistiskt signifikant (tabell II:3). Även de som saknar betyg i matematik uppvisar ett förhållandevis lågt värde, men det är inte signifikant.

Tabell II:3. Koefficienter i den analys där elever som inte har godkänt respektive saknar betyg i matematik A ingår som dummyvariabler

	B	Beta	t	Sig
Ej godkända elever	-4,10	- 0,01	- 6,02	0,00
Elever utan betyg	- 1,75	- 0,00	- 0,98	0,33
Jämförelsetal	1,21	0,22	97,87	0,00
Konstant	9,96		52,25	0,00

Referenser

- Budgetproposition (2006/07). Utgiftsområde 16. Utbildning och universitetsforskning, sid. 126.
- Cliffordson, C. (2004). Betygsinflation i de målrelaterade gymnasiebetygen. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 9, sid. 1–14.
- Lpf 94. (1994). *1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Pedhazur, E. J. & Pedhazur-Schmelkin (1991). *Measurement, Design, and Analysis*. Hillsdale: NJ: Erlbaum.
- SCB. (2005). *Utbildningsstatistisk årsbok 2005*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SOU. (2004:29). *Tre vägar till den öppna högskolan*. Betänkande av tillträdesutredningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Svensson, A. (2006) Hur skall rekryteringen till högskolans mest eftersökta utbildningar breddas? *Pedagogisk forskning i Sverige*, 11, sid. 116–133.
- Svensson, A., Gustafsson, J.-G. & Reuterberg, S.-E. (2001). *Högskoleprovets prognosvärde. Samband mellan provresultat och framgång första studieåret vid civilingenjör-, jurist- och grundskollärarytbildningarna*. Högskoleverkets rapportserie 2001:19R. Stockholm: Högskoleverket.
- Svensson, A. & Reuterberg, S.-E. (2002). *Vad har hänt i gymnasieskolan under de senaste fem åren? En jämförelse mellan elever som påbörjade sina studier 1993 respektive 1998*. Rapporter från Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, nr 2002:09.